

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ ДО ВІЛЬНОЇ БОРОТЬБИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Автор статті досліджує процес формування стійкого інтересу до занять вільною боротьбою в молодших школярів. Проаналізовано визначення понять «інтерес», «пізнавальна діяльність», «пізнавальна активність» у сучасній психології й педагогіці. Простежено чіткий взаємозв'язок між формами й методами організації занять із вільної боротьби та формуванням інтересу до них у молодших школярів. Подано рекомендації щодо організації навчально-тренувального процесу, з використанням комплексу методів, що стимулюють емоційний і спортивно-результативний компоненти та сприяють розвитку мотиваційних установок, інтересу до занять спортом у юних борців.

Ключові слова: вільна боротьба, молодші школярі, інтерес, мотивація, діяльність, активність, навчально-тренувальний процес.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасного спорту і проблема подальшого підвищення рівня спортивних досягнень повинна зводиться не тільки до пошуку нових методів тренування, але і до методів, які стимулюють рівень інтересу до спортивної діяльності. Контроль і управління компонентами, що стимулюють інтерес до обраного виду діяльності спортсменів-початківців, є необхідною умовою для вирішення практичних завдань підвищення ефективності діяльності.

Серед різних мотиваційних аспектів провідна роль приділяється інтересам. Проблема інтересів у психології розроблена недостатньо повно. Перш, ніж розглядати проблему формування інтересів, слід зупинитися на понятті, визначенні і характеристиці інтересу як компоненті спрямованості особистості. Категорія «інтересу» досліджується багатьма гуманітарними науками: філософією, психологією, педагогікою. Такий багатоаспектний підхід говорить про велике значення і важливу роль інтересу в життєдіяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Пізнавальна діяльність характеризується пізнавальною активністю і пізнавальним інтересом [10, 55]. Необхідно відзначити, що низка авторів вважають, що пізнавальна активність є як би умовою задоволення інтересу, а інтерес, у свою чергу, стимулює активні прояви людини. Наприклад, С. Л. Рубінштейн розглядає інтерес як прояв розумової та емоційної активності [9]. О. Г. Козленко визначає інтерес як одну зі значущих властивостей спрямованості особистості, тісно пов'язаний з іншими властивостями і опосередкований ними [4]. Виступаючи складним і значущим для особистості утворенням, інтерес, на думку

Г. І. Щукіної, являє собою: вибірккову спрямованість людини, її уваги, думок, помислів на об'єкти і явища навколишнього світу; прагнення, потреба особистості займатися саме даною сферою дійсності або даною діяльністю, яка приносить задоволення; потужний стимул активності особистості під впливом якої всі психічні процеси протікають особливо напружено, а діяльність стає захоплюючою і продуктивною; як особливе вибірккове ставлення до навколишнього світу, його об'єктів, явищ, процесів, як активне емоційно-пізнавальне ставлення людини до світу [11, 60–62]. Займаючись вивченням пізнавальних інтересів, психологи виділяють їх в особливу галузь інтересів людини. Інтерес до предметів, об'єктів, явищ навколишньої дійсності свідчить про прагнення людини як можна глибше, детальніше пізнати, вивчити. На думку В. А. Соловйової [8, 12], М. Т. Лук'янової [10], сутність пізнавального інтересу полягає в тому, що об'єктом його стає сам процес пізнання, який характеризується прагненням проникнути в сутність явищ, а не просто бути споживачем інформації про них [5].

Мета статті – вивчити і проаналізувати мотиви, що спонукають школярів займатися фізичною культурою і спортом.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши психолого-педагогічні дослідження з даної проблеми, можна зазначити, що думки різних авторів зводяться в основному до двох визначень. Інтерес – це спрямованість свідомості, психічних процесів на предмети і явища навколишнього світу [2; 7–9; 11]. Інтерес – це ставлення особистості до предмету, об'єктів, видів діяльності, викликане свідомістю його життєвої важливості і емоційної привабливості [6; 11; 2]. Дана теза розкриває вивчення інтересів з позиції стану особистості. Вводиться два поняття інтересу як стану і як властивості. Інтерес як стан (емоційно-пізнавальне) характеризується інтенсивною увагою людини до предмета інтересу. Увага викликається і підтримується задоволенням, яке залишає цікавий предмет або людина. Інтерес як стійка властивість особистості – це потреба в предметі інтересу, який викликає переживання. Б. І. Додонов вважає, що інтерес, як властивість особистості формується й проявляється через певний інтерес стан. Такий підхід до проблеми інтересу дозволяє досліднику зрозуміти виникнення інтересу, як стану, щоб у подальшому перейти до формування в суб'єкта інтересу як властивості особистості [3]. Інтереси змушують особистість активно шукати шляхи і способи задоволення виниклої спраги знання і розуміння [11]. Спонукають до навчання, виховувати інтерес до предмета пізнання – це, значить, створювати умови і ґрунт для розвитку активності і самостійності [1]. Для

цього необхідно не тільки знання закономірностей розвитку і виховання інтересу, а й уміння практично вирішувати ці завдання з урахуванням особливостей формування особистості. Інтереси є специфічними мотивами культурної та пізнавальної діяльності. Як зазначалося вище, проблема пізнавальної активності і пізнавального інтересу як спонукача цієї активності, привертала багатьох дослідників. Фундаментальні праці в цій галузі належать Г. І. Щукіній. Незважаючи на те, що предметом її досліджень є вивчення пізнавальних проявів дітей дошкільного віку, вони містять цілу низку базових, фундаментальних положень, які лягли в основу вивчення пізнавальних проявів дітей молодшого шкільного віку. Розглядаючи ці дві категорії (пізнавальний інтерес і пізнавальну активність) Г. І. Щукіна [11, 18–21] встановлює між ними найтісніший взаємозв'язок. Визначаючи пізнавальну активність як особистісне утворення, висловлює передусім чергу інтелектуальний відгук на процес пізнання, його пізнавальну спрямованість, автор вказує на обумовленість пізнавальної активності не чим іншим, як пізнавальним інтересом. Прагнення до його задоволення і певний емоційний підйом виділяються як характеристики пізнавального інтересу. Виходячи з цих характеристик, Г. І. Щукіною визначені компонентні складові пізнавального інтересу: інтелектуальний, вбачається в інтелектуальній діяльності, протікає під впливом пізнавального інтересу, який проявляється в активному пошуку вирішення проблеми, дослідницькому підході, готовності до вирішення пізнавальних завдань; емоційний, що виявляється в емоціях подиву, почутті очікування нового, відчутті інтелектуальної радості, успіху; регулятивний (вольовий), пізнавальний акт, який відбувається під впливом пізнавального інтересу від початкового етапу (постановки цілі, завдання) до завершення бажаним, очікуваним результатом, представляє собою своєрідний покроковий рух, супроводжуваний вольовою спрямованістю, подоланням малих і великих труднощів, перешкод у процесі вирішення розумового, інтелектуального завдання. Центром пізнавального інтересу, на думку автора, є розумові процеси, яким інтерес надає емоційне забарвлення, що, у свою чергу, підвищує продуктивність розумової діяльності. У результаті дитина виявляється здатною до досить тривалої і стійкої зосередженості уваги, вольового зусилля, прояву самостійності у процесі розв'язання інтелектуального завдання [1]. Пережиті при цьому позитивні емоції – здивування, радість успіху, гордість у разі перемоги, заохочення з боку оточення створюють упевненість у своїх силах, підкріплюють і стимулюють

пізнавальну активність [3, 45–53]. Таким чином, інтелектуальна, волюва і емоційна сторони пізнавального інтересу складають не його частини, а єдине взаємопов'язане ціле [11]. Поняття інтересу в структурі особистості продуктивно розглядати на рівні мотиваційної та емоційної привабливості об'єкта, а вже потім приходить усвідомлення його життєвої значущості [7, 122]. Хід формування інтересу може бути і зворотним, від усвідомлення життєвої значущості до захоплення. Інтерес виступає одним з базисних компонентів свідомості і відображає суб'єктивне ставлення до спортивної діяльності. Це ставлення ґрунтується на емоційних і інтелектуальних проявах [5]. Інтерес служить своєрідним «компасом», що спрямовує діяльність індивідів на «привласнення» особистісно значущих для нього цінностей. Проблема формування інтересу пов'язана з проблемами віку. Тому, перш ніж формувати інтерес до певного предмету або діяльності, необхідно зробити його життєво значущим для юних спортсменів. Вони байдуже і навіть негативно ставляться до того, в чому не бачать сенсу та особистої значущості [1]. Чим різноманітніші інтереси, чим більший спектр життєдіяльності особистості вони охоплюють, тим вище її духовний розвиток, ширше кругозір. Пізнавальний інтерес як будь-яка якість не розвивається стихійно. Це результат певних педагогічних впливів, що включають у себе: 1) творчий підхід до навчально-тренувального процесу; 2) вибір відповідних форм навчально-тренувальних занять на певному етапі підготовки; 3) ефективне поєднання групових та індивідуальних форм роботи; 4) розробка і застосування нових форм навчання; 5) формування мотиваційних установок на основі ігрової діяльності. Розвиваючись, пізнавальний інтерес стає важливим стимулом до того, щоб з об'єкта юний спортсмен став суб'єктом, тобто особою зацікавленою у своєму самовихованні і саморозвитку [5]. Від ступеня розвитку бажання юного спортсмена тренуватися в обстановці захопленості, радості пізнання залежить успіх усього навчально-тренувального процесу. Отже, пізнавальний інтерес, є стимулом для розвитку потреби в самовираженні, самовдосконаленні. Процес розвитку даної потреби відбувається на основі сформованості та досягнення певних позитивних результатів розвитку всіх структур спортивної діяльності [6]. На цьому рівні спортивна діяльність включається в систему життєвих цінностей і обирається предметом самостійного пізнання. Потреба в самоосвіті стає рисою особистості і є потужним побудником активності. На підставі узагальнення вивченого матеріалу з проблеми формування

стійкого інтересу до обраного виду діяльності [1; 4; 6; 9], була побудована структура інтересу до занять спортивною діяльністю. Найпотужнішим мотивуючим засобом у спортивній діяльності у юних спортсменів є інтерес до тренувального процесу. Задоволення буде приносити сам зміст тренувального процесу. На формування інтересу великий вплив здійснює стимулювання. Стимули характеризуються як усвідомлені інтереси [7, 67]. Дійсно, щоб інтерес став стимулом, він повинен пройти через свідомість юного спортсмена. Але не свідомість надає властивість стимулу інтересу. Якщо інтерес не усвідомлений, то він діє формально, сліпо, стихійно. Стимули виконують роль важелів впливу або носіїв «подразнення», що викликають дію певних мотивів поведінки [10; 12]. Стимули виступають «полюсом» механізму мотивації, вони здатні задовольнити потреби під час здійснення певних дій. Існують дві групи стимулів – моральні та матеріальні. У спортивній практиці на етапі початкової підготовки, як правило істотне значення, насамперед, приділяється моральним стимулам [20]. Друга група стимулів, матеріальна, займає ще незначне місце в спортивній практиці на цьому етапі. У зв'язку з мінливим у суспільстві менталітетом, змінюється психологія і підростаючого покоління. У його житті все більшого значення набувають матеріальні цінності, які сьогодні стають еквівалентом активності та підприємливості. Одночасно, істотними чинниками є не тільки матеріальні стимули, але й нематеріальні мотиви, такі як самоповага, авторитет у колективі, моральне задоволення тренувальним процесом і участь у змаганнях. Виникає необхідність розробити таку систему стимулів, яка була б адекватна до нових соціальних відносин, відповідного віку й у той же час істотно стимулювала мотиваційну сферу молодших школярів до занять вільною боротьбою [4, 101–105].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, під час планування навчально-тренувального процесу з дітьми молодшого шкільного віку на етапі початкової підготовки необхідно враховувати причини, що впливають на зниження й підвищення інтересу до змагальної діяльності, а також великого значення надавати «кризовим» періодами, які визначаються зниженням рівня відвідуваності навчально-тренувальних занять. З метою стабілізації інтересу, слід застосовувати комплекс засобів і методів, які впливають на стимулювання емоційного, поведінкового та спортивно-результативного компонентів. Доцільно застосовувати систему заохочень, які сприятимуть активізації та посиленню

зацікавленості в заняттях спортивною боротьбою [8, 35]. Критерієм оцінки є працьовитість і засвоєння навчального матеріалу в умовах тренувального процесу. У цьому випадку забезпечується підтримання і розвиток інтересу до вільної боротьби шляхом використання психологічних механізмів термінового і відкладеного ефектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Т. 2. – 225 с.
2. Додонов Б. Структура и динамика мотивов деятельности / Б. Додонов // Вопросы психологии. – М. : Педагогика, 1984. – №4. – С. 126–130.
3. Козак Э. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення до фізичного виховання / Э. Козак // Фізичне виховання в школі. – 2002. – № 4. – С. 51–52.
4. Козленко О. Формування мотивів фізичного вдосконалення в молодших школярів / О. Козленко // Фізичне виховання в школі. – 1999. – № 4. – С. 29–32.
5. Лукьянова М. Учебная мотивация школьников : психолого-дидактический аспект / М. Лукьянова // Учитель. – 2001. – № 4. – С. 18–27.
6. Максименко С. Д. Загальна психологія / С. Д. Максименко, В.О. Соловйenko. – К. : МАУП, 2000. – 170 с.
7. Петровский А. Мотивация как проявление потребностей личности // Общая психология / Под ред. А. Петровского. – М. : Просвещение, 2008. – 342 с.
8. Петровский А. Возрастная и педагогическая психология / А. Петровский. – М. : Наука. 2009. – 301 с.
9. Рубинштейн С. Проблемы способностей и вопросы психологической теории / С. Рубинштейн // Вопросы психологии, 1980. – № 3. – С. 114–122.
10. Сінгаєвський С. Формування позитивного ставлення школярів до фізичного виховання / С. Сінгаєвський // Фізичне виховання в школі. – 2001. – № 1. – С. 33–37
11. Соловьева В. Мотивация деятельности : методические материалы / Сост. и ред. В. А. Соловьева. – К. : ЮПУ, 1998. – 124 с.
12. Щукина Г. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении : учеб. пособ. для слушателей ФПК директоров общеобразовательных школ в качестве учеб. пособия по спец. курсу для студентов пед. институтов / Г. Щукина. – М., 2004. – 115 с.

РЕЗЮМЕ

С. А. Саенко. Психологические предпосылки развития и формирования интереса к вольной борьбе у младших школьников.

Автор статьи исследует процесс формирования стойкого интереса к занятиям вольной борьбой у младших школьников. Проанализировано трактование понятия «интерес», «познавательная деятельность» и «познавательная активность» современными психологами и педагогами. Делается акцент на взаимосвязи между формами и методами организации занятий по вольной борьбе и проявлению интереса к ним у младших школьников. Даются рекомендации по организации учебно-тренировочного процесса, с использованием комплекса методов, стимулирующих эмоциональный и спортивно-результативный компоненты и способствующих развитию мотивационных установок, интереса к занятиям спортом у юных борцов.

Ключевые слова: вольная борьба, младшие школьники, интерес, мотивация, деятельность, активность, учебно-тренировочный процесс.

SUMMARY

S. Saenco. Psychological premises of development and formation of junior pupils' interest in wrestling.

The article explores the process of forming a stable interest in activities in freestyle wrestling in the primary school. The current interpretation of the concept of interest, cognitive activity by modern psychologists and educators is analyzed. The relationship between the forms and methods of training in wrestling in primary school is focused. The recommendations on the organization of the training process, using a mix of stimulating emotional and sports-effectiveness components, development of motivational attitudes, interest in sports among young wrestlers are proposed by the author.

Key words: wrestling, junior pupils, interest, motivation, activity, educational and training process; primary school.